

DEHB'Lİ ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI SOSYAL-DUYGUSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ*

Merve ŞİMŞEK**, İbrahim Hakan KARATAŞ***

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan özel yetenekli çocukların yaşadığı sosyal-duygusal problemlere ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymak ve öğretmenlerden gelen dönütler ışığında DEHB olan özel yetenekli çocukların yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin giderilmesi için önerilerde bulunmaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilindeki Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Bilim ve Sanat Merkezlerinde görev yapan 30 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme soruları vasıtasıyla toplanarak içerik analizi yöntemi aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre öğretmenler, DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin sosyal-duygusal alanda çoğunlukla özgüven eksikliği, çevrelerine yönelik olumsuz algı ve iletişim eksikliği gibi problemler yaşadıklarını belirtmiştir. Bu problemlerin çözümü için öğrencilerin kişilik özelliklerinin belirlenmesi, problemlerle başa çıkma yollarına yönelik çalışmalar yapılması, drama ve yaparak yaşayarak öğrenme gibi yöntemlerin daha sık kullanılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: özel yetenekli çocuk, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), iki kere sıra dışılık, sosyal-duygusal problemler.

TEACHER'S OPINIONS ON SOCIAL EMOTIONAL PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS, EXPERIENCED BY SPECIAL TALENTED CHILDREN WITH ADHD

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the opinions of teachers about social-emotional problems experienced by special talented children with attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD). In the study, a qualitative phenomenological method was used. The study group consisted of 30 teachers working in the state schools in Istanbul. Research data were collected through semi-structured interview questions and analyzed through content analysis method. As a result of this study it was determined that the special talented children with ADHD experienced different problems in the social-emotional area. The teachers stated that special talented children with ADHD experienced problems such as lack of self-confidence, negative perception of their environment and lack of communication in the social-emotional field. In order to solve these problems, it has been suggested that children's personality traits should be known well, focus on ways of coping with problems and using more practical methods like drama.

Keywords: special talented children, attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD), twice exceptionality, social and emotional problems.

Giriş

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna (DEHB) sahip özel yetenekli çocuklar, iki kere farklı durumlarıyla birçok sosyal-duygusal sorun yaşamaktadırlar. Bu tür sorunlara en fazla şahit olan ve çözüm bulmak durumunda olan gruplar ise ebeveynler ve öğretmenlerdir. Bu araştırmada DEHB'e sahip özel yetenekli çocukların yaşadıkları sosyal-duygusal sorunların neler olduğu ve bu sorunlara yönelik çözüm yollarına ilişkin öğretmen görüşlerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesinin (2001) özel yetenekli çocuklar için yapmış olduğu tanıma baktığımızda; bu öğrencilerin, özel akademik alanlarda veya zekâ, yaratıcılık, sanat ve

* Bu makale, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Üstün Zekâlılar ve Yetenekliler Eğitimi yüksek lisans programında sunulan yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır.

Doç.Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, ihkaratas@gmail.com ozelegitimerve@gmail.com

liderlik kapasitesi yönüyle yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren ve bu tür yeteneklerini geliştirmek için okul tarafından sağlanamayan hizmet veya faaliyetlere gereksinim duyan çocuklar olduğunu görmekteyiz. Özel yetenekli tanısı almış bu çocukların hepsinden üst düzey başarı beklemek yanlış bir tutumdur. Özel yetenekli olarak tanılanan bir çocuğun aynı zamanda başarısını olumsuz etkileyebilecek başka bir engel durumu olabilmektedir. Bu durum *iki kere farklı* (twice exceptional) terimiyle ifade edilmektedir.

Neihart (2008), iki kere farklı (twice exceptional) olan çocukları, performansları öğrenme spektrumunun her iki ucunda da yer alan çocuklar olarak görmekte ve iki kere farklı olma durumunu, bir ya da birkaç alanda çok iyi performans sergilerken aynı zamanda bir ya da birkaç alanda yetersizlik/zorluk yaşamak olarak tanımlamaktadır. Bu çocuklar, özel yetenekli birey tanısı almış olmalarının yanında; ciddi duygusal sorunlar, Otizm Spektrum Bozukluğu, DEHB, öğrenme güçlüğü ya da görme veya işitme gibi duygusal engeller yaşıyor olabilirler. İki kere farklı öğrencilerle ilgili yapılan eski araştırmaların çoğu özel yetenekli olup da öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilere yoğunlaşmaktadır (Baum ve Owen, 1988). Daha güncel araştırmalar ise DEHB ile Otizm Spektrum Bozukluğunu incelemektedir (Fugate, Zentall, ve Gentry, 2013). Bu araştırmada ise DEHB'e sahip özel yetenekli; yani iki kere farklılığı olan öğrenciler ele alınmıştır.

Çok zeki olduğu halde okulun en tembel ve yaramaz öğrencileri olarak adlandırılan çocuklardan biri, erken dönemde teşhisi ve tedavisi yapılamamış hiperaktif bir çocuk olabilir. "Bu çocuk dahi olabilir" denen ve okula başladığında başarısızlık sergileyen bir öğrenci DEHB'e sahip olabilir. DEHB, çocuk ya da gencin yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan dikkat sorunları, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtileriyle kendini gösteren, beynin dikkat ve davranışları düzenleyen merkezlerinin yeterince iyi çalışmamasından kaynaklanan bir durumdur. Hemen her çocukta bir miktar görülebilen bu belirtiler, çocuğun hayatını belirgin şekilde olumsuz etkileyecek düzeyde, altı aydan daha uzun süre ve farklı iki ortamda görülüyor olmalıdır (Gümüş, 2015).

DEHB'e sahip çocuklarda, fazla konuşma, üzerine aldığı görevlerde ya da oynadığı etkinliklerde dikkatinin dağılması, doğrudan kendisiyle konuşulduğunda dinlemiyormuş gibi görünmesi, sürekli hareket hâlinde olması, sorulan sorular daha tamamlanmadan cevap vermesi, sıra beklemede güçlük yaşaması, başkalarının sözünü kesmesi, unutkan olması vb. özellikler göze çarpmaktadır (Abalı, 2009).

Amaç

DEHB'e sahip özel yetenekli çocuklar iki farklı durumu bir arada taşıdıkları için yaşadıkları problemlerde de artış gözlenmektedir. Bu çocuklar hem özel yeteneklilerin hem de DEHB olan çocukların yaşadığı problemleri bir arada yaşayabilmektedirler. Bu araştırmanın amacı DEHB'e sahip özel yetenekli öğrencilerin yaşamış olduğu sosyal-duygusal problemlerin belirlenmesi ve bu problemlerin çözümü için yöntem geliştirmek isteyen araştırmacı ve uygulayıcılara yardımcı olabilecek veriler elde edilmesidir.

Yöntem

Araştırma deseni olarak nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim), araştırma yöntemi olarak da görüşme yöntemi seçilmiştir. Fenomenolojik çalışma kişilerin bir fenomen ya da kavramla ilgili görüşlerinin ve deneyimlerinin ortak anlamını ifade etmektedir (Creswell, 2014). Yüksel ve Yıldırım (2015) ise fenomenolojik çalışmanın amacını, "Belli bir kavramı derinlemesine tanımlamak ve kişilerin bu kavram ile ilgili deneyimlerinin özüne ulaşmaktır." şeklinde tanımlamaktadır. Bu araştırma, DEHB'e sahip özel yetenekli çocuklarla çalışan öğretmenlerin, bu öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal sorunlara yönelik görüşlerinin incelendiği bir fenomenoloji çalışmasıdır.

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul ilindeki Beşiktaş, Fatih ve Kadıköy ilçelerinde bulunan Bilim ve Sanat Merkezlerinde RAM tarafından

DEHB ve üstün zekâlı ve yetenekli olarak tanılanmış öğrencilerle çalışan 19 kadın ve 11 erkek olmak üzere toplam 30 öğretmen oluşturmaktadır. Örnekleme ulaşıırken öncelikle Bilim ve Sanat Merkezleri ziyaret edilmiş ve merkezde hem üstün yetenekli hem de DEHB olan öğrenci bulunma durumları araştırılmıştır. Bilim ve Sanat Merkezlerinde her iki tanıyı da almış olan öğrenciler belirlenmiş ve RAM raporları incelenmiştir. Daha sonra bu öğrenciler ile çalışan öğretmenlerle görüşme yapılarak araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmadaki katılımcıların belirlenmesi için seçkisiz olmayan örneklem içinde yer alan amaçsal örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Creswell'e (2014) göre, ölçüt örnekleme yöntemi araştırmacının çalışma için bireyleri seçmesi anlamına gelmektedir. Çünkü bu bireyler "çalışmanın merkezinde bulunan fenomenin anlaşılması için gönüllü olarak bilgi paylaşımında bulunabileceklerdir." Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmasının sebebi ise, her katılımcının araştırmacı tarafından belirlenen ölçütlere yönelik seçilmiş olmasıdır.

DEHB'e sahip özel yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal sorunları ve çözüm yollarını belirlemek amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun oluşturulmasında alanyazından ve özel yetenekliler eğitimcilerinin görüşlerinden yararlanılmıştır. Başlangıçta 5 soru oluşturulmuş ve deneme çalışmaları yapılmıştır. Deneme çalışmalarından sonra sorular ve cevaplar incelenmiştir. İnceleme sonucunda 4 soru daha eklenerek toplam 9 soruluk bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda bulunan sorular aşağıdaki gibidir:

1. Özel yetenekli öğrencinizin DEHB sorunu yaşadığını hangi davranışlarından anlıyorsunuz? Sorunlu davranışları neler?
2. Özel yetenekli öğrencinizin yaşadığı DEHB'e eşlik ettiğini düşündüğünüz sorunlar nelerdir (karşı gelme, anksiyete bozukluğu, duygudurum bozukluğu...)?
3. Bu öğrencilerin sosyal ilişkileri hakkında ebeveynlerin en çok şikâyet ettikleri problemler nelerdir?
4. Bu öğrencilerin DEHB'e bağlı olarak göstermiş olduğu sorunlu davranışlar ebeveynleri tarafından nasıl karşılanıyor?
5. Sizce bu öğrenciler hakkında sınıf arkadaşlarının algıları nasıldır?
6. DEHB'e sahip özel yetenekli öğrencinizin arkadaşları ile olan sosyal ilişkileri hakkındaki gözlemlerinizi nelerdir?
7. Sizce öğrenciniz yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle ne şekilde başa çıkmaktadır?
8. Siz bu öğrenciler ile sosyal-duygusal alanlarının gelişmesi için ne tür etkinlikler düzenliyorsunuz?
9. Bu öğrencilerin sosyal ilişkilerinin ve duygusal durumlarının iyileşmesi için ebeveyn ve eğitimcilere önerilerinizi nelerdir?

Katılımcılara görüşme sorularının yer aldığı görüşme formu verilmiştir. Görüşme formundaki soruları yazılı şekilde cevaplandırmaları istenmiştir. Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve temalar oluşturulmuştur. Bunun nedeni, araştırmada daha önceden belirlenmiş temaların olmaması, aksine bu temaların katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda, içerik kullanarak oluşturulmuş olmasıdır. Büyüköztürk vd. (2014, s. 246) içerik analizi tanımını şu şekilde yapmıştır: "İçerik analizi metin ya da metinlerden oluşturulmuş bir kümenin içerisindeki belirli sözcüklerin ya da kavramların varlığını belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu sözcük ve kavramların varlığı, anlamları ve birbirleri arasındaki ilişkileri belirlenir ve yapılan analiz sonucunda metin içindeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunulur." İçerik analizi yapılırken 5 aşamalı model kullanılmıştır. İlk olarak görüşme formu ile elde edilen veriler kodlanmıştır. İkinci aşamada, verilerden yola çıkarak temalar oluşturulmuştur. Üçüncü aşamada, veriler kodlara ve temalara göre düzenlenmiştir. Daha sonra elde edilen bulgular yorumlanmış ve raporlaştırılmıştır (Strauss ve Corbin, 1990).

Bulgular

Araştırma sorularının analizi sonucunda DEHB'e sahip özel yetenekli öğrencilerin özellikleri, ebeveynlerin öğrenciler ile ilgili şikâyetleri, ebeveynlerin özellikleri, DEHB'e sahip özel yetenekli çocuklar hakkında arkadaşlarının algıları, sosyal ilişkileri, DEHB'e sahip özel yetenekli öğrencilerin sosyal-duygusal problemlerle başa çıkma yolları, öğretmenlerin DEHB'e sahip özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde kullandığı yöntemler, öğretmenlerin eğitimci ve ebeveynlere önerileri ile ilgili bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgular aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların DEHB Olan Özel Yetenekli Öğrencilerin Özellikleri Hakkında Düşünceleri (n=30)

Öğrenci Özellikleri	Frekans (f)
Aşırı hareketlilik	20
Karşı gelme	15
Dikkatsizlik	9
Aşırı konuşma	8
Duygu-durum bozukluğu	8
Anksiyete bozukluğu	7
Odaklanamama	7
Sabırsızlık	6
Öfke	5
Sıkılganlık	4
Etkinlikleri tamamlamama	3
İlgisizlik	3
Unutkanlık	3
Kaygı	2

Tablo 1'e baktığımızda DEHB'e sahip özel yetenekli öğrencilerin özellikleri hakkında elde edilen bulguları görmekteyiz. Öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin genel özellikleri; aşırı hareketlilik, karşı gelme, dikkatsizlik, aşırı konuşma, duygu-durum bozukluğu, anksiyete bozukluğu, odaklanamama, sabırsızlık, öfke, sıkılganlık, etkinlikleri tamamlamama, ilgisizlik, unutkanlık ve kaygı şeklindedir. Ö12, DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin özelliklerini "dikkat eksikliği; aynı soruyu birçok kez sorar, cevabı dinlemez, çok sık çevresindeki nesnelere dokunur (açar/kapar), sağa sola bakar, dinlediği veya izlediğini olması gerekenden çok sonra anlar. Hiperaktivite; yüksek sesle konuşur, jest ve mimikleri çok kullanır, sürekli hareket hâindedir" şeklinde özetlemektedir.

Tablo 2. Katılımcılara DEHB Olan Özel Yetenekli Öğrenciler Hakkında Gelen Ebeveyn Şikâyetleri (n=30)

Ebeveyn Şikâyetleri	Frekans (f)
İletişim problemi yaşamaları	9
Aşırı hareketli olmaları	8
Ders çalışmamaları	6
Çok konuşmaları	4
Söz dinlememeleri	3
İçe kapanıklık olmaları	2
Memnuniyetsiz olmaları	2

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, ebeveynlerin birçoğu öğrencinin iletişim sorunu yaşamamasından şikâyet etmektedir. Bunun dışında aşırı hareketli olmaları, ders çalışmamaları, çok konuşmaları, söz dinlememeleri, içe kapanık olmaları ve memnuniyetsiz olmaları gibi durumlardan şikâyetleri olduğu öğretmen görüşleri ile belirlenmiştir. Katılımcılardan Ö1 "Aileler en çok ders çalışmamalarından şikâyet ediyor. Ders çalışma sürecinde sürekli konuşmalarından ve dikkat dağınıklıklarından bıkmış durumdadır.", Ö7 ise "Aileler ödev yapmamalarından, ders çalışmamalarından, sürekli hareket hâlinde olup yorulmalarından şikâyet ediyorlardı." şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 3. Katılımcıların DEHB Olan Özel Yetenekli Öğrencilerin Ebeveynlerinin Özellikleri Hakkında Görüşleri (n=30)

Ebeveyn Özellikleri	Frekans (f)
Umursamaz	9
Sabırsız	5
Cezalandırıcı	4
Endişeli	3
Kabullenen	3
Sabırlı	3
Kaygılı	2
Anlayışlı	2

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara incelendiğinde; DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin sergilediği özelliklerin genel anlamda olumsuz olduğu görülmektedir. Ebeveynler çoğunlukla umursamaz, sabırsız, cezalandırıcı, endişeli, kaygılı gibi olumsuz özellikler sergilerken; kabullenen, sabırlı ve anlayışlı gibi olumlu özelliklere sahip ebeveynler de bulunmaktadır. Katılımcılardan Ö12 “Bazı veliler çocuklarını cezalandırma eğilimi gösterirken bazı veliler ise profesyonel yardım almaktadırlar. Tek ebeveynli veya ayrı olan bazı veliler ise çok umursamaz.” şeklinde görüş bildirmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların DEHB Olan Özel Yetenekli Öğrencilerin Arkadaşlarının Algıları Hakkında Görüşleri (n=30)

Arkadaşlarının Algıları	Frekans (f)
Rahatsız edici	7
Uyumsuz	7
Yaramaz	6
Geçimsiz	3
Kaba	3

Tablo 4 incelendiğinde; DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin sınıf içinde çoğunlukla rahatsız edici, uyumsuz, yaramaz, geçimsiz ve kaba gibi olumsuz algı yarattığı belirlenmiştir. Katılımcılardan Ö1; “Bu öğrenciler arkadaşları tarafından genellikle ‘yaramaz’ olarak adlandırılıyorlar. Ders esnasında arkadaşlarına sataşma, çok konuşma gibi davranışlar arkadaşlarını oldukça rahatsız etmektedir.” ifadeleriyle bu olumsuz algıları özetlemektedir.

Tablo 5. Katılımcıların DEHB Olan Özel Yetenekli Öğrencilerin Sosyal İlişkileri Hakkında Görüşleri (n=30)

Öğrencilerin Sosyal İlişkileri	Frekans (f)
Dışlanıyorlar	11
İletişim kuramıyorlar	9
Bireysel davranıyorlar	6
Liderlik özelliği sergiliyorlar	5
İçe kapanık davranıyorlar	4
Akran zorbalığı yaşıyorlar	3
Gruba uyum sağlayamıyorlar	3

Tablo 5 incelendiğinde; DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin iletişim kurma konusunda büyük oranda problem yaşadığı belirlenmiştir. Çevresiyle iletişim kuramadıkları, genellikle bireysel davrandıkları, içe kapanık oldukları, gruba uyum sağlayamadıkları ve bunun sonucu olarak arkadaş ortamında dışlandıkları veya akran zorbalığı yaşadıkları elde edilen veriler arasındadır. Katılımcılardan Ö10; bu öğrencilerin arkadaşlarıyla ilişkilerinde yaşadıkları problemleri “Öğrenci genel olarak bireysel olarak vakit geçirmeyi tercih ediyor. İletişim kurmak isteyen arkadaşlarıyla olabildiğince az konuşmayı tercih ediyor. Kısacası iletişim kurmaktan kaçınıyor.” şeklinde ifade etmiştir. Ö12 ise; “Kendilerine çok nadir uyum

sağlayacak veya kabullenecek arkadaş bulabiliyorlar. Genelde grup dışına itiliyorlar.” ifadesiyle dışlanma problemini özetlemektedir.

Tablo 6. Katılımcıların DEHB Olan Özel Yetenekli Öğrencilerin Sosyal-Duygusal Problemlerle Başa Çıkma Yolları Hakkında Görüşleri (n=30)

Problemlerle Başa Çıkma Yolları	Frekans (f)
İçe kapanma	8
Yalnızlığı tercih etme	7
Yetişkinlerle iletişim kurma	5
Öfke sergileme	4
Saldırgan davranışlar sergileme	4
İlaç tedavisi	3
Uzman desteği	2

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlerle başa çıkmaya çalışırken genellikle içe kapanma, yalnızlığı tercih etme, yetişkinlerle iletişim kurma, öfke ve saldırgan davranışlar sergileme gibi yöntemler tercih ettikleri belirlenmiştir. Bunların dışında ilaç tedavisi ve uzman desteği ile başarılı bir tedavi süreci gerçekleştirilebileceği de öğretmen görüşleri arasındadır. Bu durumu katılımcılardan Ö21 “Tek başına çıkacağını sanmıyorum, ilk etap öğretmen ile ilişkisi sonra ailesi ile ilişkisi en son olarak uzman çocuk psikiyatrisi ile tedavi yöntemi olmalıdır.” sözleriyle ifade etmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların DEHB Olan Özel Yetenekli Öğrenciler İçin Kullandıkları Eğitim Yöntemleri (n=30)

Kullanılan Eğitim Yöntemleri	Frekans (f)
Drama	6
İlgi çekici etkinlik seçimi	6
İletişim kurma çalışmaları	3
Sınıf dışı etkinlikler	3
Sorumluluk verme	3
Yazma çalışmaları	3
Psikomotor etkinlikler	2
Sürede uyarlamalar	2
Yaparak-yaşayarak öğrenme	2

Tabloyu incelediğimizde, drama ve ilgi çekici etkinliklerin seçilmesine dair verilen cevapların çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Bunların dışında iletişim kurma çalışmaları, sınıf dışı etkinlikler, sorumluluk çalışmaları, yazma çalışmaları, psikomotor etkinlikler, etkinlik süresinde uyarlamalar ve yaparak-yaşayarak öğrenme gibi yöntemleri tercih eden öğretmenler de mevcuttur. Katılımcılardan Ö1; “Daha çok drama yaptırıyorum. Yaşayarak öğrenme yöntemini daha uygun buluyorum. Çocuğa sorumluluk gerektiren görevler veriyor, dikkatini yoğunlaştırmasını sağlıyorum. Grupla proje çalışmaları gibi grup içi etkinliklere özellikle yer veriyorum”, Ö12; “Drama tekniği bu tür öğrenciler için oldukça başarılı sonuçlar vermekte. Sabit bir alanda kitap okumak onları sıktığı için okuma saatlerini açık hava veya kütüphane gibi alanlara taşıyorum. Bazı öğrenciler de yazma (kendini ifade etme) başarı gösteriyor.” ifadeleriyle kullanılan yöntemlere dair genel bir çerçeve oluşturmaktadır.

Tablo 8. Katılımcıların DEHB Olan Özel Yetenekli Öğrenciler İçin Yaptıkları Öneriler (n=30)

Öğrencilerin Gelişimi İçin Öneriler	Frekans (f)
Kişisel gelişim sağlanmalı	9
Okul & Aile işbirliği sağlanmalı	9
Bireysel özellikler göz önünde bulundurulmalı	6
Öğrenciye karşı sabırlı olunmalı	6
Uzman desteği alınmalı	6
Etkinliklerde uyarlamalar yapılmalı	5
Aile bilgilendirilmesi yapılmalı	4
Öğrenciler arasında kıyaslama yapılmamalı	2

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgular, DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin sosyal-duygusal alanda birçok problem yaşadıklarını göstermektedir. Katılımcıların bu sorunların giderilmesi ile ilgili önerileri; kişisel gelişim sağlanmalı, okul-aile iş birliği sağlanmalı, bireysel özellikler göz önünde bulundurulmalı, öğrenciye karşı sabırlı olunmalı, uzman desteği alınmalı, etkinliklerde uyarlamalar yapılmalı, aile bilgilendirilmesi yapılmalı ve öğrenciler arasında kıyaslama yapılmamalı şeklindedir. Katılımcılardan Ö18'in ifade ettiği görüşler; "Ailelerin kesinlikle öğretmenlerle iş birliği hâlinde olmaları gerekiyor. Böylece çocuğun gelişimi daha iyi desteklenebilir. Onun dışında ailelerin ve öğretmenlerin DEHB ve üstün zekâlılık ile ilgili kitap, film, seminer vb. etkinliklerle kendilerini geliştirmeleri gerekiyor." şeklindedir. Ö24 ise uzman desteği ve okul-aile işbirliği ile ilgili "Kesinlikle uzman çocuk psikiyatrisinden yardım alınmalı, öğretmenler ise böyle durumlarda ailelere bilgi vermeli, aileler öğretmen farkında değilse öğretmene bilgi vermelidir." şeklinde görüş bildirmiştir.

Tartışma ve Sonuç

DEHB'e sahip özel yetenekli çocukların yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin belirlenmesi ve bu problemlere ilişkin çözüm yollarının belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada görüşleri alınan 30 öğretmenden elde edilen bulgular göstermektedir ki DEHB'e sahip özel yetenekli çocuklar genel olarak sosyal-duygusal problemlerle karşılaşmaktadır.

DEHB belirtileri çocukluk dönemiyle sınırlı kalmayıp, sıklıkla ergenlik ve erişkinlik dönemlerine de uzanır ve çoğunlukla Karşıt Olma Karşıt Gelme Bozukluğu (KOKGB), Davranım Bozukluğu (DB), depresyon ve anksiyete gibi diğer duygudurum bozuklukları DEHB tanısına eşlik etmektedir (Shaffer, 1994). Araştırmada elde edilen bulgular arasında DEHB olan özel yetenekli çocukların belirleyici özelliklerine baktığımızda; aşırı hareketlilik, çok konuşma, karşı gelme, dikkatsizlik, odaklanamama, sıkılganlık gibi özellikler sıralanmaktadır. Buna göre Shaffer'ın yapmış olduğu tanımlamalar çalışmamızda elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Çalışmada elde edilen bulgularda, DEHB olan özel yetenekli çocukların ebeveynlerinin en çok şikâyetinde bulunduğu konulardan birinin çocuklarının "iletişim problemleri yaşamaları" olduğunu görmekteyiz. Ancak ebeveynlerin bu durum karşısındaki davranışların baktığımızda birçoğunun "umursamaz" tavır sergilediği öğretmen görüşleri ile belirlenmiştir. DEHB olan özel yetenekli çocuklar olumsuz davranışları nedeniyle sosyal ilişkilerinde güçlük yaşamakta bu nedenle de evde, okulda ve diğer çevrelerde eleştirilere ve cezalandırmalara maruz kalmaktadırlar. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, ebeveynlerin çoğu DEHB olan özel yetenekli çocuğunun sergilemiş olduğu problemleri davranışlara karşı çözümü ceza uygulayarak aramaktadır. Bunun sonucunda ise özellikle ilköğretim döneminde hem akademik hem de sosyal anlamda yaşanan problemler ve başarısızlıklar nedeni ile çocuklar kendilerini olumsuz ifadelerle betimlemekte, öz güven eksikliği yaşamakta ve mutsuz olduklarını ifade etmektedirler (Kanay, 2006).

DEHB olan özel yetenekli çocukların arkadaşları tarafından nasıl algılandıkları sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, genellikle “yaramaz, uyumsuz, rahatsızlık veren ve geçimsiz” şeklinde ifadelerle rastlanmıştır. Öpengin ve Sak (2012), yaptıkları bir çalışmada üstün zekâ etiketinin üstün zekâlı olarak tanılanan bireylerin kendilerine ve ebeveynlerinin ve arkadaşlarının tutumlarına ilişkin algıları üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Bu araştırmanın analizi sonucunda “Ailem beni başka bireylerle çok fazla kıyaslıyor” ve “Arkadaşlarım zayıf yönlerim ile alay ediyorlar” algılarında anlamlı bir artış olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca özel yetenekli olarak tanılanan bireylerin, arkadaşlarının tutumlarına ilişkin algılarında normal öğrencilere göre daha olumsuz algıya sahip olduklarını saptamıştır. Öpengin ve Sak (2012)’in yaptığı bu araştırmanın sonucu da özel yetenekli çocukların kendileri hakkında olumsuz algılara sahip olduklarını bulgulanmıştır. Bunun nedeni ise DEHB’in tanımlanmış belirtilerinin neden olduğu davranışlar olarak görülmektedir. “Çoğu zaman başkasının sözünü keser ya da yaptıklarının arasına girer” gibi DSM-V’te bulunan bazı DEHB ölçütleri sosyal davranışların yetersizliğini vurgulamaktadır.

Öğretmenlerin DEHB olan özel yetenekli çocukların sosyal ilişkilerine ilişkin görüşleri analiz edildiğinde, genellikle bu çocukların iletişim kurmakta sorun yaşadıkları, arkadaşları tarafından dışlandıkları hatta akran zorbalığına maruz kaldıkları bulgulanmıştır. Diğer araştırmalar da, DEHB olan çocukların sosyal becerilerdeki yetersizlikleri nedeniyle, sosyal ortamda akranlarıyla etkileşimde bulunma ve yakın dostluklar geliştirme konusunda zorluk yaşadığını göstermektedir (Barber, Grubbs ve Cottrell, 2005). Öğretmen görüşleri incelendiğinde, DEHB olan özel yetenekli çocukların sınıf ortamında arkadaşlarını sürekli rahatsız ettiği, arkadaşları tarafından uyumsuz, yaramaz ve geçimsiz olarak tanımlandığı belirlenmiştir. Daha önce gerçekleştirilen araştırmalarda DEHB’li çocukların uygun sosyal karşılık verme konusunda yetersiz oldukları, ileriki dönemlerde sosyal açıdan dışlanma risklerinin yüksek olduğu, bu sosyal zorlukların da aşırı konuşma ve etrafındakileri rahatsız etme gibi davranış bozukluklarının hiperaktif/dürtüsel yapısından kaynaklandığı bildirilmiştir (Ayaz, Ayaz ve Yazgan, 2013). Alanyazın incelendiğinde araştırmanın bu sonucunu destekler nitelikte çalışmalara rastlanmıştır. Gökaydın (2017), tarafından yapılan çalışmada üstün zekâlı danışanların çevreyle sosyal sorunlar yaşadığı, çevreye karşı uyum ve yalnızlık sorunu olduğu belirlenmiştir. Danışanların %60’ı akran ilişkilerinde zorluk yaşadıklarını, %40’ı dışlanma, %30’u anlaşılma ve tatminsizlik, %20’si ise kabul görmeme görüşlerini ortaya koymaktadır. Sosyal uyum konusunda yapılan araştırmalar çoğunlukla özel yeteneklilerle ilgili olumsuz tablo ortaya koysa bile Parker (1996), özel yetenekli çocukların en az diğer çocuklar kadar uyumlu oldukları sonucuna ulaşmıştır. Özel yetenekliler konusundaki araştırmalarda ilköğretim döneminde özel yetenekli çocukların akranları tarafından sevildikleri hatta bir araştırmada da akranlarından daha popüler oldukları ortaya çıkmıştır (Udvari ve Rubin, 1996). Bu araştırmalara benzer olarak bu çalışmada DEHB olan özel yetenekli çocuklar ile ilgili genel algı olumsuz görünse de bu öğrencilerin arkadaşlık kurmada zorluk çekmediklerini, özgüvenlerinin yüksek olduğunu ve arkadaşları tarafından sevilen kişiler olduğunu düşünen öğretmenler bulunmaktadır.

DEHB olan özel yetenekli çocukların yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle tek başlarına başa çıkamadığı, genellikle içe kapanma ve yalnızlığı tercih etme eğilimi gösterdikleri araştırma sonuçları arasındadır. Bu öğrencilerin çoğunlukla kendi akranlarıyla değil de kendinden yaşça büyük kişilerle arkadaşlık kurmaları da sosyal problemlerin çözümüne yönelik bir yaklaşım olarak belirtilen görüşler arasındadır. DEHB olan özel yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle ilaç tedavisi ve uzman desteği ile daha kolay baş edebildikleri öğretmen görüşlerinde yer almaktadır. Sosyal-duygusal problemlerin çözümü için öğretmenlerin kullandıkları drama, ilgi çekici etkinlikler, sınıf dışı çalışmalar, yaparak-yaşayarak öğrenme, yazma çalışmaları, psikomotor etkinlikler ve etkinlik süresinde

yapılan uyarlamalar gibi yöntemlerin etkili olduğu öğretmen görüşleri sonucunda belirlenmiştir.

Göl ve Bayık (2013), yapmış oldukları çalışma sonucunda, ilköğretim sınıf öğretmenlerin DEHB’i tanıma konusunda çok yeterli olmadıklarını belirlemiştir. Oysaki ilköğretim okullarındaki öğrenciler, haftanın beş gününü ve günün en az altı saatini okulda geçirmektedirler. Millî Eğitim Bakanlığınca (MEB) yayımlanan “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite/Aşırı Hareketlilik Bozukluğu Olan Çocukların Eğitiminde Öğretmen El Kitabı”nda, DEHB’nin erken dönemde tanılanarak, çocuklara eğitimleri sürecinde tıbbi ve psiko-sosyal destekle birlikte eğitsel düzenlemeleri içeren çok yönlü bir eğitim programı uygulanarak ilgili kurumlara yönlendirilmelerinin okul başarısı ile sosyal uyum düzeylerini yükselteceğini belirtmiştir (MEB, 2005). Buradan anlaşıldığı üzere DEHB olan özel yetenekli çocukların sosyal gelişimlerinde öğretmenlerin rolü büyüktür. Öğretmenlerin DEHB olan özel yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini desteklemek amacıyla kullandıkları eğitim yöntemlerinde bazı değişiklikler yapmaları gerekmektedir.

Araştırma sonuçları, DEHB olan özel yetenekli çocukların yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin çözümü için öğretmenlerin en çok kullandıkları eğitim yöntemlerinin, drama yöntemi ve öğrencinin ilgisini çeken etkinlikler olduğunu ortaya koymaktadır. DEHB’li öğrenciler birçok alanda odaklanma problemi yaşamaktadırlar. Ancak DEHB’li veya DEHB’siz özel yetenekli çocuklar ilgilerini çeken bir etkinlikte, çok fazla bir dış destek olmadan saatlerce odaklanabilmektedirler. Csikszentmihalyi’ye (1996) göre bu hiper odaklanma yeteneği sayesinde özel yetenekli çocuklar, yaşadıkları problemler ne olursa olsun bu tür etkinliklerle tatmin olabilmektedirler. Bu yöntemlerin dışında psikomotor etkinlikler, sınıf dışı etkinlikler, yaparak-yaşayarak öğrenme gibi yöntemler de öğretmenler tarafından tercih edilmektedir.

Sonuç olarak yapılan bu çalışmada, DEHB olan özel yetenekli çocukların sosyal-duygusal anlamda birçok problem yaşadığı öğretmen görüşleri ile belirlenmiştir. DEHB olan özel yetenekli çocukların güçlü yönleriyle ilgili alanlarda ilerleme sağlamaları için özel akademik programlara ihtiyaçları vardır. Ayrıca sosyal alandaki gelişimlerinin sağlanması için de özel programlara ihtiyaç duymaktadırlar.

Kaynakça

- Abalı, O. (2009). *Hiperaktivite ve dikkat eksikliği*. İstanbul: Adeda Yayıncılık.
- Ayaz, A. B., Ayaz, M., & Yazgan, Y. (2013). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda sosyal cevaplılıkta görülen değişiklikler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 101-110.
- Barber, S., Grubbs, L., & Cottrell, B. (2005). Self-perception in children with attention deficit/hyperactivity disorder. *J Pediatr Nurs*, 20(4), 235-245.
- Baum, S., & Owen, S. V. (1988). High ability/learning disabled students: How are they different. *Gifted Child Quarterly*, 32(3), 321-326.
- Büyüköztürk, Ş. (Ed.). (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. (2014). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. M. Bütün, S. B. Demir (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: Harper Collins.
- Fugate, C. M., Zentall, S. S., & Gentry, M. (2013). Creativity and working memory in gifted students with and without characteristics of attention deficit hyperactive disorder: Lifting the mask. *Gifted Child Quarterly*, 57(4), 234-246.

Gökaydın, B. (2017). *Üstün Zekâlı Bireylerin Yaşadıkları Sosyal Ve Duygusal Sorunlara Yönelik Psikolog Görüşlerinin Belirlenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.

Göl, İ. ve Bayık, A. (2013). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin çocuklarda dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunu tanıma yeterlilikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(4), 207-213.

Gümüş, Y. (2015). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuyla (DEHB) nasıl başa çıkabilirim?* İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Kanay, A. (2006). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan 9-13 Yaş Grubu İlköğretim Öğrencilerinin Uyumsuz Davranışları, Benlik Kavramı Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkiler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2005). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite /aşırı hareketlilik bozukluğu olan çocukların eğitiminde öğretmen el kitabı*. Ankara: Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Neihart, M. (2008). Identifying and providing services to twice exceptional children. In S. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children* (pp. 115-138). Boston: Allyn & Bacon.

Öpengin, E. ve Sak, U. (2012). Üstün zekâlı öğrencilerin bakış açısıyla üstün zekâ etiketinin öğrencilerin çeşitli algıları üzerindeki etkileri. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 1, 37-59.

Parker, W. (1996). Psychological adjustment in mathematically gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 40(3), 154-157.

Shaffer, D. (1994). Attention deficit hyperactivity disorder in adults. *Am J Psychiatry*, 151, 633-638.

Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.

Udvari, S. J., & Rubin, K. H. (1996). Gifted and non-selected children's perceptions of academic achievement, academic effort, and athleticism. *Gifted Child Quarterly*, 40(4), 311-219.

Yüksel, P. & Yıldırım, S. (2015). Theoretical frameworks, methods, and procedures for conducting phenomenological studies in educational settings. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 6(1), 1-20.